ليکوال : نثار احمد صمد نېټه : ۲۰۱۰/۷/۲۷

د افغانستان څخه د کندهار ۸۸۸ ورځنی بېلتون

[څنګه چې د جولای ۲۷مه د افغانستان د معاصر تاريخ ډيره مهمه اوپرېکنده ورځ يعنی د « ميوند » د جګړې کاليزه ده ، او د همدې جګړې لـه برکتـه لـه هېواده بيل سوئ کندهار بيرتـه د افغانستان سره ملحق سو ، نو پـه همدې مناسبت لاندينی څيړنيزه ليکنه تهيه او ترتيب سوې ده چې ګرانو دوستانو او د تاريخ مينه والو ته يې وړاندی کوم - (ن . صمد)]

په ۱۸۳۹ م کال د انګرېز – افغان لومړئ دری کلنه جګړه څکه پېښه سوه، چي برتانيي په منځنی اسيا کي د روسيي د مخنيوي په خاطر غوښتل، چي ځانونه د امو تر سينده ورسوي، که نه له هندوکشه به هرومرو د برتانوي هند "ثابته پوله" جوړېده. هغوی ته دا مهمه نه وه که دغسي پوله د افغانستان سره وای يا له روسيي سره. يعني که افغانستان د نقشي پر مخ نور وجود لرلای يا نه هغو ته بې تفاوته وه. دا جګړه انګرېزانو ته د دومره لوی زيان په بيه پرېوته چي ان يوازي د کابل له محاذه يې د شل زره کسيز پوځ څخه فقط يو نفر (ډاکټر برايډن) په مرژواندي ډول ځان وايست او بس، خو برتانوي چارواکو د دې رټني او ځپني سره سره خپل دا ارمان له مغزه ليري نه کړ. په دې اړه هلته په لندن کي دوو نظريو لوري وموندل. لومړی دا چي ليبرال ګوند د افغانستان د "سياسي نيوني" غوښتونکی سو، څکه هغوی د دې ناورين څخه په زده کړه سره هلته د نيغي حملي پر ځای سياسي نفوذ ته ترجيح ورکړه، يعني دا چي امير به د انګرېزانو په خوله وي. دوهم دا چي محافظه کار ګوند نور هم وپارېد او د خپلي بې حيثيتۍ د غچ په خاطر هلته د "پوځي نيوني" غوښتونکی سو. دغسي هدف ته د رسېدو يوازيني ذريعه هماغه مخکښه تګلاره (يا فارورډ پاليسي) وه. د دې تګلاري مبتکرانو لکه (لارډ اکليند، جان لارنس، سرهنري، راولسن، بارون ليټن او لمسډن) د ۱۸۶۵ کال راهيسي دې کار ته لېچي نغښتي وې. هغوی د روسانو له خوا د منځنی آسيا د يوې يوې سيمي لاندي کولو سَوکه سَوکه عصبيان کړي وو. لکه ډيوک آف ارګايل چي د روسانو له خوا د مَرو په نيولو سره برتانوي چارواکو ته د عصبي ناروغی يعني نوم ورکړ، چي په ملنډو سره يې معنی د مَرو د نيولو په وجه (Merrousness) د نوم پر ځای د (Nerousness) عصبي ناروغي ده. برتانوي چارواکو په ۱۸۷۳ کي د خيوه تر سقوط وروسته فيصله وکړه، چي بيا به د افغانستان په شمال کي د روسيي د هري نيوني په بدل کي دوی هم د افغانستان په جنوب کي يوه يوه سيمه لاندي کوي. هغوی همداسي هم وکړل او د روسيي له خوا يې هلته د مرو په نيولو سره دلته کوټټه لاندي کړه. د مخکښي تګلاري لمسوونکي د هند د دولتي شورا غړي (بارترفرېډ) وړانديز وکړ، چي کوټټه به نيول کېږي او په هره توګه چي وي، پر امير (شيرعلي خان) بايد په کندهار او هرات کي د يو يو انګرېز (پوځي) نماينده ټاکنه ومنل سي. په لندن کي د هند وزير سالسبري دا طرحه تائيد او په محافظه کار صدراعظم بنيامين ډيزرائيلي سره يې هم منظور کړه.

اميرشيرعلي خان د زياتو کښېکښنو او نامعقولو غوښتنو په ځپو کي راغی ، خو هغه مقاومت کاوه. دا بهير ورو ورو په تهديدونو، اخطارونو او بالاخره په اولټيمټم سره بدل سو، چي ځلوېښت زره کسيز برتانوي پوځ د ۱۸۷۸ د نومبر پر ۲۱مه د درو جبهو (خيبر، کورمي او پښين) څخه پر افغانستان يرغل وکړ. امير د پنځوس زره کسيز غښتلي پوځ په لرلو سره د نه مقاومت امر صادر کړ او پـه خپلـه مزار شريف تـه ولاړی، چي د روسانو لـه خوا ورکړې ژمنه امتحان کړي. ده تر دې خوځېدو مخکي خپل مشر زوی محمديعقوب خان تر اته کاله قيد وروسته آزاد او د کابل د والي په توګه وټاکه. ځينو ناوړو پېښنو لکه د شپاړس کلن زوی او وليعهد عبدالله جان مړينه، د انګرېزانو بريد، د روسانو لخوا د مرستي څخه انکار او تر ټولو مهمه د هغه خپله د نقرص (ګـانګرين) نـاروغی امير پـه بستر کي واچاوه، چي د ۱۸۷۹ د فبروری پر ۲۱ مه همالته مړ او ښخ سو.

د امير شېرعلي خان په مړينـه سره د قدرت خلا منځ تـه راغله او برتـانوي چارواکو داسي انګېرلـه چي کـه افغانستان غښتلی کېږي، نو يو پياوړی واکمن هم بايد ورته ولټول سي، حال دا چي داسي څوک نـه تر سترګو کېدئ. د هند مرستيال واکمن يا وايسرا (بارون ليټن) تـه پـه دې اړه ډيري لاري چاري پرتـي وې : لومړی دا چي افغـانستان دي

افغان جرمن آنلاين تاسو په درنښت همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادښت: دليکني د ليکنيزي بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په خير و لولئ

مستقیماً په برتانیه پوري وتړل سي. دوهم دا چې هغه دي یو غښتلی او خپلواک ملګری کړای سي، او دریم دا چې هغه دي تجزیه او پر ځو مستقلو برخو ووېشل سي.

لومړۍ چاره ډېره خطرناکه معلومېده او وایسرا هغه ځکه دونه ممکنه نه بلله، چې یو خو له مالي پلوه د دغه غرني هیواد نیونه ګرانه تمامېده او بل دا چې لندن هم دا وخت د دغسي طرحي سره موافق نه و. د دوهمي چاري د تحقق له پاره یو داسي تکړه واکمن ته چې کولای یې سوای افغان مشران یې په ځان پسې روان کړي وای اړتیا احساسېده. ستونزه دا وه چې یو خو دغسي څوک نه و او بل دا چې وایسرا قطعاً دغسي واکمن نه غوښت، ځکه چې د جاه طلبۍ او نافرمانۍ خطر یې موجود و. له همدې کبله هغه دریېمه چاره یعني د افغانستان تجزیه او ټوټه کېدنه غوره کړه. ده ولیکل :

"زه په ځاني توګه ... په دې باوري یم چې زموږ د تلپاته ګټو په خاطر د افغانستان د ستونزي وروستۍ چاره د دې هیواد د جوړ کړي سیاسي یووالي ماتول او تجزیه ده".

لېټن په دې لټه کي و، چې کابل او کندهار باید دوه بېل بېل دولتونه سي، چې یو له بله به خپلواک وي. په داسي حال کي چې دواړه به تر برتانوي پالني لاندي راځي، خو د هرات په هکله یې پرېکړه وکړه، چې هغه به په ځو شرطونو ایران ته ورکول کیږي.

د ۱۸۷۹ په اګسټ کي د کابل پاڅون او د سپټمبر پر دریمه د برتانوي سفیر(کیوناري) او د ورسره هیئت وژلو لېټن نور هم وخښماوه، چې د نومبر پر لسمه یې په لندن کي د هند وزیر (کرین بروک) ته داسي ولیکل :

"نور نو پر افغانستان د یوې واحدې اداري چلول امکان نه لري او زموږ ټول راتلونکي عملیات باید د همدغسي یوې لاسته راوړني په خاطر لوری ومومي".

کرین بروک د لېټن د دې مفکورې سره چې ویل یې :

"افغانستان باید په مجموع کي نور نو وجود ونه لري !" موافق و. لندن یوه میاشت وروسته یعني د ډسمبر پر یوولسمه د افغانستان د تجزیې سره خپله خوښي اعلان کړه او د وروستۍ منظورۍ په تمه سو.

لېټن د ۱۸۸۰ د جنوري پر اوومه کرین بروک ته د خپل یو مخفي لیک په ترڅ کي ټینګار وکړ، چې : "هرات او سیستان دي ایران ته وسپارل سي ... په کابل او کندهار کي دي د انګرېزانو تر څارني لاندي دوه بېلابېل دولتونه جوړ سي. پښین، سیبۍ او کورمه دي مستقیماً تر برتانوي کنټرول لاندي راسي او د آمو ولایت برخلیک دي وروسته وټاکل سي ...". د همدغسي تجزیې پر سر غور روان و، چې په کابل او غزني کي د انګرېزانو پر خلاف ملي پاڅون زور واخیست او سختي مرګ ژوبلي پېښي سوې. لېټن دغو پرمختیاوو ډېر تلولی او وخښماوه او په کابل کي یې جنرال رابرټس ته هدایت وکړ، چې: "هر افغان باید د برتانوي ځواک په غچ اخیستونکي وسلې سره ووژل سي". (او ځکه نو د کابل د لوی امام په ګډون تقریباً سل کسه افغانان په دار وځړول سول). نوموړۍ د یو جزا ورکوونکي عمل په توګه د افغانستان تجزیې ته نور هم لېونی سو.

د لېټن په وړاندي اصلي پلان له افغانستانه د کندهار بېلتون و، چې په دې اړه لومړنی ګام وړاندي لا اخیستل سوی و. د جنرال ډونالد سټیوراټ په مشرۍ د انګرېزانو دوولس زره کسیز پوځ د ۱۸۷۸ د نومبر پر ۲۱ مه د کندهار د پښین ولسوالۍ ته داخل او ښار تر یوې نیمي میاشتي محاصرې وروسته یعني د جنورۍ پر اوومه سقوط وکړ. د افغانستان څخه د کندهار د بېلېدو پلان د ۱۸۸۰ د اپرېل پر لومړۍ نېټه عملاً پیل سو. لارډ لېټن د کرین بروک تر منظورۍ وروسته شیرعلي د مهردل خان زوی د کندهار او ورپورو سیمو د خپلواک (والي) په توګه وټاکی او اعلان یې وکړ، چې کندهار نور د تل له پاره له کابله بېل کړای سو. ډګروال سېنټ جان په کندهار کي د انګرېزانو سیاسي افسر د مې پر یوولسمه یوه لویه غونډه راوبلله او د هغې په ترڅ کي یې د کندهار ولس له دې اقدامه خبر کړ. سېنټ جان د دې غونډې پر مهال شیرعلي خان د کندهار او ورپورو سیمو د والي په توګه اعلان کړ، (والي هغه چا ته ویل کېدۍ، چې په کورنیو چارو کي به خپلواک او په بهرنیو چارو کي به د برتانویانو تابع و).

نوموړي په دې مراسمو کي د ولایت توره د شیرعلي تر ملا وتړله او مبارکي یې ورکړه. شیرعلي هم خپل ګوډاګیتوب داسي اعلان کړ :

"هیله من یم چې ډېر ژر داسي موقع په لاس راسي چې دا توره د برتانوي دولت د خدمت په لار کي له تېګي راوباسم". خو په حقیقت کي د هغه توره په تېګي کي زنګ ووهله، چې تر یو کال وروسته په مړو سترګو د انګرېزانو سره د تل له پاره د افغانستانه ووت او په کراچي کي میشت سو. د کندهار ټولي سیمي د انګرېزي پوځ له خوا ساتل کېدې او اصلي واک د برتانوي سیاسي افسر (اولیور سېنټ جان) په لاس کي و. یوازي په ظاهره سِکه او په مسجدونو کي خطبه د شېرعلي په نوم وه. تر دې وروسته د (کندهار پوځ) هم جوړ کړای سو، چې مالي لګښت یې د برتانوي هند له خوا کېدی.

کندهار څه کم دوه نیم کاله د افغانستان څخه جلا سو، چې په دې کي یو نیم کال مستقیماً د انګرېزانو او پاته یو کال د

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

هغوی تر پالني لاندي د یو بېل هیواد په توګه اداره کېدئ، چي د میوند د سپېڅلي او تاریخي جګړي په برکت بیرته د خپلي مور تودې غېږي ته ولوېد.

ملي پاڅون د موج په حال کي و، چي دوې پرمختیاوي پېښي سوې، یوه دا چي په لندن کي د ۱۸۸۰ کال د اپریل په پای کي د محافظه کار ګوند په زیان انتخابات لیبرال ګوند وګټل، چي له افغانستانه یې د خپل پوځ د (شرافتمندانه) او (عزتمندانه) ایستني ژمنه کړې وه. بل دا چي د هیواد په شمال او لوېدیځ کي د سلطنتي کهول څخه دوه ځوانان راپیدا سول، چي مخ پر کابل د یون په حال کي وو. سردار عبدالرحمن خان د امیر محمدافضل خان زوی د تاشکند څخه د شمال له خوا او سردار محمدایوب خان د امیر شیرعلي خان زوی د هرات له خوا په بېلابېلو ډولونو راروان وو. لومړنی یون (محتاطانه) و، په داسي حال کي چي هغه بل یون (جګړه ییز) و. ایوب خان د ۱۸۸۰ په لومړیو کي دوه درې ځله عبدالرحمن ته د جهاد بلنه ورکړه، چي انګرېزان د شمال او جنوب له خوا یو دم وځپل سي، خو عبدالرحمن په دې او هغه پلمه له داسي کاره ځان ژغوری. انګرېزانو د دې نوو پرمختیاوو په لیدنه او ښننه سره تصمیم ونیو، چي عبدالرحمن خان غوره کړي، ځکه د هغه سره د روسیې رضایت هم مل و، حال دا چي د ایوب خان انګرېز دښمنه احساسات هغوی ته پوره ثابت وو. وایسرا (لیپل ګریفن) مؤظف کړ، چي کابل ته وخوځي او د عبدالرحمن خان سره تماس ټینګ کړي. د هغوی دواړو تر منځ د څو لیکونو په راکړه ورکړه سره دوه اړخیز باور ایجاد او زیات سو. ګریفن هغه امیر کېدو او کابل ته په راتګ سره هڅاوه، خو عبدالرحمن خان د ۱۸۸۰ په می کي لاندني معلومات وغوښتل :

الف : زما تر واک لاندي سیمو پولې به تر کومه ځایه وي (یعنی څومره افغانستان راکول کیږي)؟

ب : آیا کندهار به هم په هغه کي شامل وي که یا ؟

ګریفن د جون پر ۱۴ مه ورته ولیکل چي د کندهار پراخه سیمه د کوم بل واکمن په واک کي ورکول سوې، حال دا چي د پښین او سیبی ولسوالی د برتانیې تر همېشني کنترول لاندي راغلي دي. عبدالرحمن خان یوه اوونۍ وروسته ورته ولیکل، چي دئ د هغه افغانستان د ورسپارني څخه ډېر خوښ دئ، چي حدود یې د امیر دوست محمد خان سره د لاسلیک سوي تړون پر اساس تثبیت سوي وو، خو د هرات په هکله یې ولیکل، څنګه چي هلته د ده د اکا زوی محمدایوب خان والي دئ، نو پر همدې مقام به یې پرېږدي. باید وویل سي چي د امیر دوست محمد خان سره دوه تړونه لاسلیک سوي وو، لومړی د ۱۸۵۵ کال تړون چي په هغه کي کندهار ورڅخه بېل کړای سوی و او دوهم د ۱۸۵۷ کال تړون، چي په هغه کي کندهار د افغانستان سره بیرته ملحق سوی و. خو مهم ټکی دا دئ، چي لومړنی تړون دایمي او دوهم تړون پرته له یوې مادې څخه موقتي و. نو له دې نه ثابتېږي چي عبدالرحمن خان په ځیرکی سره د کندهار د اخیستو څخه تېر سو، که نه د هرات د اخیستني له اشارې سره به یې د کندهار ذکر یا د ۱۸۵۷ کال د تړون یادونه هم کړې وای او دا بېله شکه یو ځیرکانه تجاهل و.

ریپن (نوی وایسرا) د عبدالرحمن خان د دې نامشخصي ځرګندوني څخه ډېر خوښ سو او هرینګ ټن ته یې ولیکل، چي : "دا کفایت کوي چي نوموړی (عبدالرحمن خان) زموږ په دې اراده پوهېږي چي موږ کندهار ده ته ځکه نه ورکوو، چي د هغه له پاره یو بل پلان لرو". وایسرا په کابل کي ستیوراټ ته واک ورکړ، چي عبدالرحمن د کابل او ورپورو سیمو د امیر په توګه رسماً ومني او هغه هم په داسي حال کي چي عبدالرحمن لا په چاریکار کي و، د ۱۸۸۰ د جولای پر ۲۲ مه د یوه دربار په رابللو سره عبدالرحمن د کابل او مربوطو سیمو د واکمن په توګه اعلان کړ.

د کابل د پرمختیاوو تر څنګ هلته په بېل سوي کندهار کي عام خپښم راپورته او انګرېزان په سختو امنیتي سرخوږیو کي رانغښتي وو، مثلاً په ښکارپور بازار کي د قاضي داني تر څنګ د یو بوټ جوړونکي له خوا په رنده سره پر سپنټ جان باندي حمله او د نواب غلام حسین هندي او انګرېزي ساتونکي له خوا د هغه ژغورل او د موچي نیول او وروسته ځړول. د یو بل ځوان له خوا په چاړه سره پر څو انګرېزي عسکرو حمله او د توپخاني د یو افسر وژل او وروسته د ده ټوټه ټوټه کول. د پنځو طالبانو له خوا د انګرېزانو د سپورټ په میدان کي پر هغوی حمله او د څو پوځیانو وژل. یو بل ځوان چي نوراحمد نومېدئ پر انګرېزانو برید وکړ او څو کسه یې ووژل. یو کلیوال چي کله د خپلو دوو زامنو په ملګرتیا څو کسه انګرېزان ولیدل، نو خپل اوښان یې ایله کړل او اووه کسه یې ووژل، څو چي دوی هم پسي شهیدان سول. ښاریانو پر انګرېزي توپخاني ناڅاپي برید وکړ، دښمن هم په وارخطایی سره ځواب ووایه، خو په نتیجه کي یې خپل ګڼ شمېر پوځیان ووژل. کلیوالو د ګرشک او ښار تر منځ د انګرېزانو پر درنو وسلو چریکي بریدونه وکړل، چي زیات نقلیه وسایل یې ورڅخه یوورل او د سر زیات زیانونه یې ور واړول. انګرېزي پوځیان وروسته د ښار په څلور دېوالي کي محصور او پرله پسي د نامنظم جنګ سره مخامخ وو. مبارزینو به تل د دښمن د پیاوړي توپخاني د شنډولو په خاطر د هغوی لوی حیوانات له منځه وړل. لکه څنګه چي د هغوی دومره زیات اوښان ووژل سول، چي ان ټوله سیمه بوی پر سر اخیستي وه. له دې نه پرته د انګرېزانو کاروانونه او رسَد هم تل د چریکي حملو ښکار وو، چي دې کار هغوی تر سرمو راوستلي او ېبزاره کړي وو، (خو د افغاني تاریخ د ویاړلو پېښنو مسخه کوونکی او مرموز

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکني د لیکنیزي بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

ليکوال صديق فرهنګ دا چريکي عمليات له بده مرغه تروريستي اعمال بولي).

د مخورو او مشرانو لويه تمه دا وه، چې د ايوب خان په مشرئ له هراته افغاني پوځيان راورسېږي ځکه همداسي اوازې رارسېدې او ملت د عمومي قيام له پاره ساه اخيستله.

د کندهار پوځي قوماندان جنرال بوروز او سياسي افسر ډګروال سېنټ جان ته د ۱۸۸۰ د جولای پر دوولسمه خبر راغی، چې د ايوب خان د پوځ مخکښه ځواک واشېر ته رارسېدلی او دئ پخپله هم د هغه څخه ډېر ليرې نه دئ. د جولای پر شلمه يو برتانوی غونډ هلمند ته ولېږل سو او په همدې ورځ د ايوب خان په مشرئ مبارزين هم د ميوند پراخ دښت ته راورسېدل. دواړه پوځونه يوه اوونی يو بل ته مخ په مخ پراته وو، څو چې د جولای پر ۲۷ مه دومره سخت جنګ ونښت، چې په اسيا کې يې د انګرېزانو ملا ور ماته کړه او د افغانستان سره د کندهار د بيرته پيوستون باعث سو. ښځو او پېغلو هم دې جګړې ته ودانګل. پېغلې ملالې د يوه ټپي افغان څخه توره واخيسته او خپل پوړنی يې د جنډې غوندې ورپورې وتړئ او د غازيانو وينې يې په دې لنډئ سره په غورځنګ راوستې :

خال به د يار په وينو کښېږدم
چې شينکي باغ کې ګل ګلاب وشرموينه

که په ميوند کې شهيد نه سوې
خدايږو لاليه بې ننګی ته دې ساتينه

د انګرېزي مؤرخينو په حواله د ميوند په جګړه کې د جنرال بوروز څه باندې دوه نيم زرو پوځيانو برخه لرله، چې يو کنډک يې د انګرېزانو او دوه کنډکونه يې هم د هنديانو څخه جوړ وو. په دې جګړه کې د هغوی د انګېرنې له مخې (۱۳۰۰) انګرېزي پوځيان له منځه ولاړل او زيات توپونه او وسلې يې هم ولجه سوې. يو برتانوي افسر مک لاين ژوندی ونيول سو، چې وروسته محاکمه سو. ٦٦ مه نومره برتانوي کنډک پرته له يو کس نه ټول تباه سو. د جګړې څخه يو بچ سوي برتانوي افسر خپل کهول ته داسې وليکل :

"يوه ستره تباهي را په برخه سوه، زموږ جنډې، نښانونه، د موسيقۍ ترومان او ډولونه او يو څه توپونه د مهماتو په شمول دښمن راڅخه ولجه کړل، زه وروسته له هغه چې ماتې راګډه سوه، درې ځله پر مځکه ولوېدم، حال دا چې زموږ ځواکونه د ډېرې بېړې څخه دورې هورې تښتېدل. زموږ تورن ووژل سو، شپه تر سهاره د منډو او تعقيب په حال کې وو ...".

په دې جګړه کې د ۷۰۰ کسو په شاوخوا کې افغانان هم شهيدان سول، چې نن د ميوند هديره ورباندې وياړي.

انګرېزانو د افغانانو سره تر خپلې لومړۍ جګړې وروسته دومره ستره ماته نه وه خوړلې او په دې ډول د هغوی برم ته سخت زيان ورسېد. د ګليډسټن نوئ ليبرال حکومت ډېر سرخوږی سو. لندن د دې ستر ناورين له کبله د خپل افغاني سياست د ګړندي بدلولو په لټه کې سو او وايسرا ته يې هدايت ورکړ، چې د امير عبدالرحمن خان سره د روغې جوړې له مخې ګامونه واخلي. هرينګټن په هند کې وايسرا (ريپن) ته وليکل، چې "د برتانيې سياست پرته له دې چې افغانستان دې تجزيه کړي نور نو بايد داسې وي چې د هغه له مخې د نورو له مرستې پرته يو غښتلی افغانستان منځته راسي. د کندهار د بېلتون پر مسئله دې له سره غور وسي او هرات دې هم په دغسې يو متحد افغانستان کې شامل کړه سي".

د ميوند ماتې وايسرا درو بېړنيو ګام اخيستنو ته اړ يوست : لومړی د برتانيې د بې حيثيتي په بدل کې ايوب خان ته غابښ ماتونکی ځواب، دوهم د امير عبدالرحمن خان هڅونه او د زياتې مالي او پوځي مرستې ورکړه او درېيم د کندهار "واکمن" شيرعلي ته يې د هغه د بې کفايتی او ناپسندئ له امله تقاعد ورکړ.

د لومړني ګام په توګه د ۱۸۸۰ کال د اګست پر اوومه امير عبدالرحمن خان کابل ته داخل او انګرېزي پوځونه له هغه ځايه ووتل. د دې پوځ له منځه لس زره ډېر تکړه او جنګيالي پوځيان د زياتو او درنو وسلو سره د جنرال فريډ ريک رابرټس په مشرئ د ايوب خان د ځپني له پاره مخ پر کندهار وخوځېدل او پاته يې د جنرال ستيوراټ په مشرئ د جلال آباد له لارې هند ته ولاړل. البته د هند څخه هم تازه ځواکونه د سيبی د اورګاډي له سټېشن او هم د بولان او کوږک له لارې کندهار ته ولېږل سول. جنرال رابرټس د غزني، مقر او کلات مجاهدينو ته د عبدالرحمن خان د ليکونو او د دې پوځ سره د خپلو استازو په لېږنه او ډاډ سره وکولای سول چې له کوم خنډه پرته په ۲۳ ورځو کې کندهار ته ورسېږي، او په هماغه سبا پر ايوب خان يرغل وکړي. د ايوب خان پوځ په پيرپايمال، باباولي او چهل دختران کې د کلک مقاومت سره سره ماته وکړه او خاکرېز ته پر شا سو، چې وروسته نادعلی او بيا هرات ته وخوځېد. په دې ډول د ميوند غچ واخيستل سو او کندهار بيرته د انګرېزانو په لاس کښېوت.

افغان جرمن آنلاين په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادښت: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

د دوهم ګام په توګه د وایسرا په لاربښوونه ګریفن د امیر سره د جولای پر ۳۱ مه او د اګسټ پر لومړۍ نېټه د کوهستان په زمه کي وکتل. عبدالرحمن د کندهار او هرات د غوښتني څخه تېر سو، خو څرګنده یې کړه چي (که په دې اړه کله هم کومه ستونزه پېښه سي) د داسي شرم څخه د برائت په خاطر باید یو څه وسي او هیله یې وکړه چي کلات دي د ده په سلطنت کي شامل کړه سي. هغه د ګریفن سره د یو پټ ملاقات غوښتنه هم وکړه، چي ومنل سوه. عبدالرحمن خان په دې خصوصي (یو په یو) کتنه کي زیاته نغدي او پوځي مرسته وغوښته او ویې ویل : "دا به د سرکار (برتانیې) په ګټه وي، که دئ په ټولو ممکنه لارو سره تقویه کړي او دئ به دغسي احسان هیڅکله هم هېر نه کړي ...". خو د بده مرغه د عبدالرحمن درو نیمګړتیاوو د افغانستان مځکنی چوکاټ مات او ملي ګټي خاوري کړې. یعني :

الف : د سیاسي مقاومت له لاسه ورکول؛

ب : د برتانیې د بدل سوي سیاست څخه بې خبري ؛

ج : د انګرېزانو د خطرناک او ضعیف سوي حالت څخه ګټه نه اخیستل؛

همدا وجه وه چي هغه د افغانستان پر مځکنی بشپړتیا ټینګار ونه کړ، که نه باید د افغانستان سره یې د کندهار، هرات، خیبر، کورمي، سیبۍ او پښین بیرته الحاق ته لیچي نغښتي وای.

د دریم ګام په توګه وایسرا د ۱۸۸۰ د جولای پر ۳۱ مه د هند وزیر هرینګټن ته په یو تلګرام کي ولیکل، چي : "... د وروستۍ ماتي (میوند) په بدل کي موږ ته ښایي چي هغه (والي) تنزیل مقام کړو او هغه باید زموږ تر پالني لاندي په هند کي استوګن سي". انګرېزانو د میوند ماته د (والي) د خیانت، دوه مخۍ او بې کفایتۍ څخه انګېرل. پس نو مهم سوال دا و، چي کندهار باید چا ته سپارل سوی وای؟ که کوم "باکفایته" او "دوست" افغان واکمن نه وای پیدا سوی، نو بیا یوازینۍ چاره دا وه، چي کندهار هم د کابل تر څنګ عبدالرحمن خان ته سپارل سوی وای. هغوی هڅه وکړه، خو مطلوب څوک پیدا نه سو.

د لندن کابینې لارډ ریپن ته په دې هکله بشپړ واک ورکړ، چي د شرایطو او پرمختیاوو سره سم اجراآت وکړي. خو د ریپن په وړاندي درې مسئلې پرتې وې :

لومړۍ : والي شېرعلي ته به ورکړي ضمانتونه او بیعانې څنګه کېږي؛

دوهم : د امیر عبدالرحمن له خوا به کړي ژمني او راتلونکي ارادې څنګه وي ؛

دریم : د کندهار راګرځول به څومره اهمیت ولري؛

د لومړۍ مسئلې د اوارولو په خاطر والي وهڅول سو، چي د زیات مبلغ تقاعد په منلو سره په هند کي سوکاله ژوند غوره کړي او همداسي هم وسوه.

د دوهمي مسئلې د حل په منظور د افغانستان سر د کندهار یو ځایوالی د امیر عبدالرحمن په دوستۍ، صداقت او ښه نیت پوري وتړل سو، چي تر دې وخته لا عملاً ثابت سوی نه و. همدا وجه ده چي د کندهار « سپارني » په قطع بازۍ یا پتو کي د رنګ حیثیت درلود. یاني چي څنګه برتانیې غوښتل هغه پته یې ورباندي ماتولای سوای.

د دریېمي مسئلې حل یاني د کندهار راتلونکی برخلیک ډېره موده وځنډېدی، ځکه برتانوي جنرالانو د مهم ستراتیژیکي دریځ په وجه د کندهار تخلیه نه غوښته په داسي حال کي چي ملکي او سیاسي افسرانو د کندهار مالي رسیدګي د هغه تر ستراتیژیکي اهمیت درنه او ملا ماتوونکي ګڼله. وایسرا د دې مشکل د اوارولو پرېکړه د لندن څخه وغوښته، او د ۱۸۸۰ د سپتمبر پر شپږمه یې د هند د وزیر څخه وپوښتل، چي : "آیا تاسي غواړئ، چي د کندهار څخه موږ په بشپړ ډول ووزو او هغه د کوم بدلون څخه پرته بیرته د افغانستان سره یو ځای کړه سي؟ زه خو په خپله د همداسي ګام اخیستو پلوئ یم ..." د هند وزیر د سپتمبر پر نهمه تلګرامي ځواب ورکړ، چي "موږ د پخوا په څیر د کندهار د بشپړي او بېړنۍ تخلیې په اندېښنه کي یو او که عبدالرحمن هغه حکومت هم غواړي نو دا به ښه خبره وي، چي هغه بیرته د افغانستان سره یو ځای کړه سي. موږ فرصت او آینده ټول تا ته درسپارو خو د پښین او سیبۍ د راګرځولو مفکوره باید درسره وي".

لندن په خپل دې نرمښت سره روسیې ته خپله په اصطلاح سوله بیزه تګلاره هم په نظر کي ورکول. ځکه روسیې په کندهار کي د برتانیې شته والی نه خوښاوه، کټ مټ لکه برتانویان چي په مَرو کي د روسانو شتون وارخطا کړي ول. د روسیې د نرمولو په خاطر ان لندن د پښین او سیبۍ تخلیې ته هم چمتووالی وښود، خو کابینه په دې اړوند پر دوو برخو ووېشل سوه. نارېت بروک او نورو د پښین او سیبۍ په شمول د ټول کندهار تخلیه غوښته حال دا چي هرینګټن بېطرفانه دریځ درلود خو صدراعظم (ګلیډسټن) بې تفاوته و. عیناً اختلاف د وایسرا (ریپن) په ملکي شورا کي هم روان و. لاکن ریپن د کندهار پر تخلیه او د پښین او سیبۍ پر نیونه ټینګ و.

د کندهار ستونزه او برخلیک د پورتنیو عواملو له امله څه موده نور هم همدغسي کش راکش کېدئ او کابینه نور نو

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د دې اختلاف او بې تصمیمی څخه ډېره ستومانه سوې وه. پای دا سو، چې د ۱۸۸۰ په نوامبر کې د دولت وزیر وایسرا ته خبر ورکړ، چې د پښین او سیبی د بیرته ورکړې موضوع نور نو هیڅ نه سې مطرح کېدای او ریپن ته واک ورکړل سو، چې د کندهار د راتلونکې په هکله د امیر سره خبری اتری وسې او که چیری دا خبری ناکامه سې نو بیا دې د افغاني مشرانو یوه جرگه راوبلل سي، چې هغوی په خپله فیصله وکړي. خو د یادونې وړ ډېر مهم ټکی دا دئ، چې د لندن کابینې پرېکړه وکړه، چې د کندهار څخه د برتانوي پوځ تر وتنې وروسته به د مسلطو شرایطو په پاملرنې سره سیبی او پښین هم بیرته افغانستان ته وسپارل سي او دا اوسنی راگرځونه به موقتي وي. خو له بده مرغه تر دې تخلیې وروسته که څه هم چې په سیمه کې هیڅ کوم خارجي خطر وجود نه درلود، مگر بیا هم دا سیمې په ۱۸۸۷ کې رسماً او دایماً له افغانستانه بېلې کړای سوې.

د پلان سره سم د وایسرا او امیر تر منځ د کندهار په اړه د همدې نوامبر څخه مکاتبې پیل سوې، څو امیر خبر کړای سو، چې برتانوي پوځیان به د ۱۸۸۱ د اپریل تر پایه له کندهاره ووزي. څکه په لندن کې د نماینده گانو مجلس د مارچ پر ۲۴ مه او ۲۵ مه په ۱۲۰ رایو سره د کندهار تخلیه رسماً منظور او پاس کړه. برتانوي پوځ د پروگرام له مخې د ۱۸۸۱ د اپریل تر ۲۷ مې نېټې له کندهاره ووت او هغه یې عبدالرحمن خان ته وسپارئ. د برتانیې بیرغ د یوویشت توپونو په سلامی سره راکښته سو او انگرېزان او افغانان دواړه په دې توگه د مبتلا مصیبته خلاص سول، خو دا چې د کندهار ځیني برخې لکه سیبی، کوټه، چاغي، ږوب، پښین، چمن ... د انگرېزانو سره پاته سول، مانا دا چې هغوی نیم کندهار په خپله واکمنې کې مدغم او له افغانستانه بېل کړ، په داسې حال کې چې امیر عبدالرحمن خان د مرکزي کندهار په وړیا اخیستو سره دومره خوشحاله سو، چې د پاته کندهار غوښتنه یې (د عادت له مخې) هېره کړه.

لنډه دا چې ننني کندهار تر ۸۸۸ ورځې بېلتانه وروسته د میوند د تاریخي سوبې په نتیجه کې بیرته د خپل مورني هېواد افغانستان تودې غېږې ته ولوېد او د انگرېز – افغان دوهمه جگړه په دې وتنه سره پای ته ورسېده، چې په بېلو وقفو سره یو لک او څلوېښت زرو انگرېزي پوځیانو برخه پکښې لرله او درې زره کسه یې تلفات او څلوېښت ملیونه پونډه یې لگښت وسو.

ایوب خان چې کله د ۱۸۸۱ د جولای پر ۲۷ مه کندهار بیرته د امیر عبدالرحمن څخه ونیو، نو امیر د انگرېزانو څخه د زیاتې مالي او پوځي مرستې تر اخیستو وروسته په سپتمبر کې د ایوب خان د دوو کابلي کنډکونو په پیرېدلو سره هغه بیرته مات او هرات ته وشړئ او تر یوې میاشتې وروسته یې هرات هم ورڅخه ونیوئ، چې هغه ایران ته ولاړ. وایسرا د دغو پرمختیاوو په نتیجه کې د دولت وزیر ته وړاندیز وکړ، چې نور دې نو عبدالرحمن ته د کابل او ورپورو سیمو د امیر پر ځای د افغانستان او ورپورو سیمو د امیر خطاب و سي. لندن هم د دې وړاندیز تر منظوری وروسته ډېر ژر عبدالرحمن په رسمي توگه د افغانستان او د هغه د مربوطاتو امیر اعلان کړ.

تر دې وروسته افغانستان د انگرېزانو د پوځي جنگ څخه بېغمه سو، خو له بده مرغه د هغوی په سیاسي جنگ کې راونغښت، چې په نتیجه کې یې په ۱۸۹۳ کې د ډیورنډ د منحوس تړون په تحمیل سره د انگرېزانو د زړه براس ووت او افغانستان د دربیم ځل له پاره وسکڼل سو. په همدې مناسبت په ځینو برتانوي آثارو او خیرونو کې دا خبره ذکر سوې، چې "هیڅ یوه ولس انگلستان ته دومره ناگومانه سوغاتونه نه دي ورکړي، لکه افغانانو چې ورته تقدیم کړي دي ...".

والسلام، نثار احمد صمد

nsamad57@hotmail.com

مأخذونه :

1. غبار، میر غلام محمد : افغانستان در مسیر تاریخ، تله، ۱۳۴۶، کابل.
2. رشتیا، سید قاسم، افغانستان در قرن نزده، سلواغه، ۱۳۴۶. دریم چاپ، کابل.
3. کاتب، فیض محمد : سراج التواریخ، ۱۳۳۱ هـ ق. کابل.
4. حبیبی، پوهاند عبدالحی: د افغانستان پېښلیک، لومړی ټوک، ۱۳۵۳ ل، کابل.
5. عطایي، محمدابراهیم : د اسیا په زړه کي توپان :۱۳۵۹ ل، کابل.
6. خالفین، نفتوله : انگلستان د افغانستان پر ضد، د شاه محود نېک ژباړه، ۱۹۸۰، ماسکو.
7. فرهنگ، میر محمدصدیق : افغانستان در پنج قرن اخیر، لومړی ټوک، ۱۳۷۱، مشهد، ایران.
8. وفا جریده، شپږم کال، ۲۹ – ۳۰ گڼه، حمل، ۱۳۷۶ پېښور.
9. D. P. Singhal: India and Afghanistan 1876 – 1896, New Delhi.
10. Ludwig W. Adamec, Who’s Who of Afghanistan, Graz-Austria, 1975.
11. Ludwig W. Adamec, Historical Dictionary of Afghanistan, New Jersey, 1991.
12. Ludwig W. Adamec, Afghanistan Foreign Affairs to the Mid Twentieth Century, Tucson, Arizona, 1974.

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راليږلو مخکې په ځیر و لولئ

پای

افغان جرمن آنلاین په درښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادښت: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ